

כדין שליח קבלה

א) כתב הרמב"ם בפ"ו מהל' גירושין ה"ט: "קטנה אינה עושה שליח לקבלה, אע"פ שחצרה קונה לה גיטה כגדולה, מפני ששליח קבלה צריך עדים, ואין מעידין על הקטן שאינו בן דעת גמורה". וכתב שם הראב"ד: "זה הטעם אין לו לא טעם ולא ריח, אלא אתם גם אתם לרבות שלוחכם ומה אתם בני דעת אף שלוחכם בני דעת". טעמו של הרמב"ם תמוה מאד משני פנים: א. מבואר מדבריו דהא דאין קטנה עושה שליח קבלה אינו אלא משום ששליח קבלה צריך עדים, והרי בלאו הכי פסק הרמב"ם בפ"ב מהל' שלוחין ה"ב שאין קטן וקטנה עושים שליח בכל גוונא, לפני שאינם בני דעת, וא"כ אף אילו לא היה צורך בשליחות קבלה לעדים לא היתה הקטנה יכולה לעשות שליח מתוך עצם היותה קטנה. ונפק"מ, למשל, בשליחות הבאה, שבה אין צורך בעדים כדכתב הרמב"ם בהל' גירושין שם ה"ד, שלפי טעמו כאן עושה קטנה שליח הבאה, שאין בזה חסרון דאין מעידין על הקטן, ולפי דבריו בהל' שלוחין ודאי שאינה עושה שליח הבאה, דקטנה אינה עושה שליח. ב. הרמב"ם עונה בטעמו על הקושיא שכלולה בדבריו: "קטנה אינה עושה שליח לקבלה, אע"פ שחצרה קונה לה גיטה כגדולה", דמשמע שכיון שחצרה קונה לה אף שליחות היתה צריכה להיות לה, ועל כך עונה הטעם דאין מעידין על הקטן. וקשה, דמה שייכות היא בין חצר לשליחות, דחצר באמת יש לקטנה, דאין סיכה שלא תוכל להיות בעלים על חצר, אבל שליחות אין לה, דאין שליחות לקטן, לפי שאינו בן דעת (1). ועל הקושיא השניה כתב המ"מ שם שהרמב"ם סובר שחצר משום שליחות איתרבאי, וכיון שחצר יש לקטנה, ע"כ גם שליחות יש לה. אבל אי אפשר לומר כן בדעת הרמב"ם, שפסק להדיא בפ"ז מהל' גזלה ה"ח דחצר דקטנה משום יד איתרבאי, ולא משום שליחות. וכבר העירו כן האחרונים.

ועל הקושיא הראשונה כתב הקצוה"ח (סי' קפ"ח סק"ג) דלעולם גם הרמב"ם מודה דבכל גוונא אין שליחות לקטנה, וכדבריו בהל' שלוחין, אלא שבטעמו כאן ביאר כיצד ילפנין דין זה דאין שליחות לקטן, וכך הוא ביאור הדברים: מקור דין שליחות הוא בפרשת גירושין. כמבואר בקדושין (מ"א ע"א), והתם ע"כ לא איירי אלא במשלח גדול, דמצד האיש לא יתכן שהמגרש קטן, דאין קדושין לקטן, ומצד האשה לא יתכן שבקטנה העושה שליח קבלה ג"כ איירי קרא, מכח טעמו של הרמב"ם, דאין מעידין על הקטנה ושליח קבלה בעי עדים. ונמצא דע"כ איירינן במשלח גדול, וכיון שכל

(1) והא דקשה על דברי הרמב"ם מלשון המשנה בגיטין (ס"ה ע"א): "קטנה שאמרה התקבל לי גיטי אינו גט . . . שאין קטן עושה שליח", ומשמע להדיא שטעם הדין משום ההלכה הכללית שאין שליחות לקטן, יש לזשב עפ"י הגירסא המובאת ב"ד קדוקי סופרים" לגיטין (מהד' פלדבלום), עפ"י כמה כ"י, דלשון המשנה הוא "שליח קטנה עושה שליח", וי"ל שהכוונה לדין שליחות קבלה במסחר, שהוא שייך דוקא בקטנה, ולא לדין שליחות לקטן הכללי, שאין בו חילוק בין קטן לקטנה. ועדיים צ"ע. ויש להניח שלפני הרמב"ם היה מצוי מקור מפורש לטעמו, ויתכן שמכוחו ריחה את הטעם במשנתנו.

מקור דין שליחות נובע מפרשה זו, שוב אין לנו מקור למילף שליחות לקטן. ונמצא דטעמו של הרמב"ם אינו צריך למסקנא, דלמסקנא אין שליחות לקטנה בכל גווני, ולא בא הרמב"ם אלא לבאר כיצד הגענו למסקנא זו. והנה, נוסף לכך שאין ביאור זה מתיישב בלשון הרמב"ם כלל, דמשמעות דבריו שבא ליתן טעם לדין שליחות קבלה בקטנה, ולא לדין אין שליחות לקטן הכללי, קשה גם כן ביאור זה מצד עצמו. דהרי להרמב"ם האשה עושה שליח להבאה, ובזה לא שייך טעמא דאין מעידין על הקטנה, דאין שליח הבאה צריך עדים, וא"כ הרי יתכן דהפרשה איירי במשלח קטן, כגון קטנה העושה שליח להבאה, ושוב אין ראייה דאין שליחות לקטן.

ובחדושי ר"ח הלוי לרמב"ם (כאן) ביאר גם הוא דלעולם מדה הרמב"ם דבכל גווני אין שליחות לקטנה, ולא נצרך לטעמו זה דאין מעידין על הקטן אלא למקרה שהגט זכות לה, וכהיא דיבמות (ק"ח ע"ב), דבהתם לא בעינן שליחות, וניתן לזכות לה את גיטה מדין זכין לאדם שלא בפניו, ובזה לא מהני הא דאין שליחות לקטן, דבזיכוי אין צורך במינוי המשלח, ואין חסרון איפוא בכך שאין המשלח בן דעת. ולכך הוצרך הרמב"ם לטעמו המיוחד, שאף באופן זה אין לקטנה שליחות לקבלה. והדברים תמוהים מאד, כפי שכבר עמד על כך ב"אבי עזרי" (מהדו"ת, שלוחין פ"ב ה"ב), דאם לא נצרך הרמב"ם אלא לאופן של זיכוי, הרי בזה לא מהני כלל טעמו דאין מעידין על הקטנה, דהא אין בזה מעשה של הקטנה כלל, דבמינוי שליחות הקטנה היא הממנה, ובזה שפיר כ' הרמב"ם דאין מעידין על הקטנה, אבל באופן של זיכוי דליכא מינוי כלל, הרי אין כאן כל מעשה מצד הקטנה, עד שיחול בזה החסרון דאין מעידין על הקטנה. וא"כ עדיין צריכים דברי הרמב"ם עיון.

ב) והנה, בירושלמי גיטין (פ"ו סה"ב) גרסינן: "שאל ר' אלעזר, חצרו של שליח מהו שתיעשה כידו". והיינו דמספקא ליה, אי חצרו של שליח קבלה היא כידו, וכשמניח הבעל את הגט בחצרו של השליח נתגרשה האשה, או דילמא בעינן שיגיע הגט דוקא לידו של השליח, ולא סגי בחצרו. והנה, בספק זה עצמו דן הטור (סי' ק"מ), וכתב בזה"ל: "האשה עושה שליח לקבלה והיא מגורשת בקבלתו מיד כשיגיע הגט לידו. ובהא מספקא לן, אם דינו כדין האשה לכל דבר, לענין שאם זרק לחצרו או לתוך ד' אמותיו שתהיה מגורשת. ומסתברא שדינו כדין האשה לכל דבר". וכבר העיר המל"מ (רפ"ו בגירושין). שספקו של הטור מבואר בירושלמי, וע"כ שלא נמצא ירושלמי זה לפני הטור. עכ"פ הטור הכריע בספק זה דחצר דשליח קבלה מהניא, ואילו בדעת הרמב"ם קבעו האחרונים ("מכתב מאלהו שער ו' סי' ז'; "יד דוד" להגר"ד פרידמן ח"א דף קכ"א ע"ב). עפ"י דיוק לשונו ברפ"ה וברפ"ו מהל' גירושין, דחצר של ש"ק לא מהניא, וכמד השני של הירושלמי. וצריך ביאור כיסוד הספק שבירושלמי, שהוא יסוד מחלוקת הרמב"ם והטור.

ובקצוה"ח (סי' רמ"ד סק"ג) פירש דספקו של הטור הוא, משום שחצר דגברא משום שליחות איתרבאי כמבואר בב"מ (י' ע"ב), וכיון שכתבו הראשונים שבש"ק אין שליח עושה שליח משום דהו"ל מילי, ממילא אין החצר יכולה לשמש כש"ק, שאינה אלא שלוחו של השליח, ואין ש"ק עושה שליח. וביאור צידו השני של הספק

הוא דכיון שחצר דאיתתא משום ידה איתרבאי, כמבואר שם, ה"ה בשלוחה, אף שהוא איש, מ"מ כיון שהוא שלוחה הרי הוא כמותה, וחצרו תיהני כידו, וממילא אין כאן שליח עושה שליח. ולענ"ד פירוש זה אינו מתקבל, דהרי אף אי חצר מטעם שליחות, מ"מ הרי החצר ממילא הוי שליח, ואין צורך במינני ובזה לא שייך לומר שכיון דהוי מילי אין שליח עושה שליח, דאינו צריך לעשות את החצר שליח, דכבר ממילא הוא שלוחה. וכבר דחה ה"אור שמח" (רפ"ו מגירושין) הסבר זה דהקצוה"ח; ע"ש. ועוד, שכבר כתב ה"אמרי משה" (ס"א אות ג') דאף אי חצר משום שליחות איתרבאי אין הפירוש שחצר הוא ממש שליח, דודאי לא שייך לומר כן, אלא הפירוש דמשליחות ילפינן שיד כזו מהניא אף שאינה סמוכה אליו כידו ממש, דע"י דין שליחות ילפינן דיד דחצר כלולה בגדר יד, שגם יד בלתי סמוכה מהניא כשם שמצינו בדין שליחות, אבל ודאי דבאמת קונה חצר מטעם יד. וא"כ ל"ש בזה החסרון דמילי, ושוב צ"ב ספיקו של הירושלמי.

ג) והנראה בבואור הדברים דיש לחקור בגדר דין נתינת הגט לאשה, האם יסוד הדין שהגט צריך להנתן לאשה מבחינת אישיותה, דבעינן מעשה נתינה המכוון לאישיותה של האשה, אלא שרשותה ג"כ מהניא, דכשמגיע הגט לרשותה כאילו הגיע אליה, לאישיותה; דרשותה היא חלק ממנה; או דילמא עיקר דין נתינת הגט הוא שיגיע וימצא ברשותה, ו"בידה" דכתיב בקרא היא מבחינת הרשות, שידה היא רשותה, ולא מבחינת האישיות. לשון אחר: האם הדין ד"ונתן בידה" עונה על השאלה היכן צריך הגט להמצא, או שמא עונה על השאלה למי צריך הגט להנתן.

משנת? הבנות אלו נובעות ע"כ גם שתי הבנות נפרדות בגדר שליח קבלה. אם דין ד"ונתן בידה" נאמר במישור האישיות, הרי שליח קבלה מובן כפשוטו: כיון ששלוחו של אדם, כמותו, ממילא מיצג שליח הקבלה את אישיותה של האשה, וכיון שאין הצורך אלא במעשה נתינה המכוון כלפי אישיות האשה, ממילא כשמגיע הגט לידי השליח כאלו הגיע לידי האשה ומגורשת. ונמצא שגדר שליח קבלה כשאר שלוחים שבתורה, שגדרם ייצוג אישיותו של המשלח, שלוחו של אדם כמותו אבל אם נאמר דדין ד"ונתן בידה" במישור המקום והרשות נאמר, והגירושין חלים כאשר מגיע הגט לרשותה הממונית של האשה, גדרו של שליח קבלה צריך ביאור. שהרי דין שליחות במישור האישיות הוא אמור, דשלוחו של אדם מייצג את אישיותו, אך ודאי שאין שלוחו של אדם הופך להיות חצרו, וכיון דלחלות הגירושין בעינן שיימצא הגט במציאות ברשותה ובחצרה, מה מהני הא דהגיע לידי שלוחה, דאף דמדין שליחות נחשב הדבר כאילו הגיע לאשה עצמה, אין זה אלא במישור האישיות דחשבינן מכח דין שליחות כאילו נתן הגט לאישיותה של האשה; אבל כיון דאין שלוחו של אדם הופך להיות חצרו, הרי עדיין לא הגיע הגט במציאות לרשותה של האשה, שהוא התנאי - להבנה זו - לחלות הגירושין. על כרחנו, שלהבנה זו שאנן יסוד דין ש"ק משאר שלוחים שבתורה, דשאר שלוחים שבתורה מועילים מתוך ייצוגם את אישיות המשלח, ואילו בש"ק לא סגי בכך כמשב"ת; וע"כ ש"ק מהני מדין חצר, דחשבינן לידו דשליח כחצר האשה וכרשותה. והיינו, דמושג הרשות לגבי גירושין הורחב ע"י התורה בכך שקבעה ש"ק מהני, וכלל גם את יד השליח, דחשיב כרשות האשה וחצרה.

ד) ונראה, שבשתי הבנות אלו נעוצה מחלוקת הרמב"ם והטור. דהנה, ברש"י הל' גירושין כתב הרמב"ם: "אין האשה מתגרשת אלא בכתב שיגיע לה", ומשמע דיסוד הגירושין אינו במעשה נתינת הבעל, כי אם בהמצאות הגט בלדי האשה. וכן מפורש בדברי המ"מ בפ"ט מהל' גירושין ה"ג, המחלק, לצורך ביאור דברי הרמב"ם שם; בין קנין משיכה לגט בזה"ל: "והטעם בזה, דבפרה במה הוא קונה אותה במשיכה, לאחר שלשים יום כבר כלתה משיכתו, הילכך אם לא אמר מעכשיו לאו כלום הוא; אבל בגט בכתב היא מתגרשת, והכתב עדין הוא קיים ביום ל". ומפורש בדבריו, שלהבדיל מבקנין משיכה, אין הגירושין חלים ע"י מעשה הנתינה, כי אם ע"י המצאות הגט בידי האשה (ומיושבת בזה תמיהת הכס"מ שם), ואין מעשה הנתינה אלא הכשר להמצאות הגט בידי האשה, שהיא הפועלת את הגירושין. משא"כ לשיטת הטור, אשר בראש ס' ק"כ כתב בזה"ל: "אין האשה מתגרשת אלא בכתב, דכתיב וכתב לה ספר כריתות ונתן, שיכתוב בכתב שהוא פוטר אותה ומתירה לכל, ונתנו בידה". הרי שהעתיק בתחלה את לשון הרמב"ם שהובאה לעיל, אך בהמשך השמיט את התיבות "שיגיע לה", והוסיף את דין נתינת הבעל כחלק יסודי בתהליך הגירושין, להבדיל מהרמב"ם. ומשמע דלדידיה יסוד הגירושין ע"י מעשה הנתינה הוא (2א). ונראה לפ"ז דלפטור שיעקר הדין במעשה הנתינה נאמר, ממילא הגדר שיתן לה, לאשה, לאישיותה דלמושג הנתינה שייכת האישיות, דאין נתינה אלה נתינה למישהו, לאישיות כלשהיא. משא"כ להרמב"ם, דעיקר הדין בהמצאות הגט בידי האשה, הרי לדידיה דין ד'ונתן בידה" הוא דין במקום וברשות שבו הגט צריך להמצא, דלמושג ההמצאות שייך המקום, ולא האישיות. וממילא נחלקו הרמב"ם והטור בגדר שליח קבלה, דהרי כבר נתבאר שמשתי הבנות - יסוד אלו נובעות ע"כ שתי הבנות בגדר ש"ק: להטור שישוד דין ד'ונתן בידה" אמור במישור האישיות, גדר ש"ק כשאר שלוחים שבתורה, המציגים את אישיות משלחם. ויסוד דין שליחות בגירושין שאני לדידה במהותו מדין חצר. אשר על-כן חילקם הטור, שבס' קל"ט הביא את דיני חצר בגירושין, ובס' ק"מ הביא דין ש"ק, בכלל שאר דיני שלוחים בגט. משא"כ להרמב"ם, דלמשנ"ת ע"כ ס'ל ש"ק שאני משאר שלוחים שבתורה, ויסודו מדין חצר. ואכן בפ"א מהל' גירושין ה"ג כתב הרמב"ם בזה"ל: "ונתן בידה - מלמד שאינה מתגרשת עד שינתן הגט לידה או ליד שלוחה שהוא כידה או לחצרה שהכל כידה". ומבואר דהרמב"ם כולל בחדא מחתא דין שליח ודין חצר, ו"הכל כידה". (וע' "יד דוד" להגר"ד פרידמן, ח"א דף קט"ז ע"ב, דלהרמב"ם מקור דין ש"ק אינו מ"ושלחה" כי אם מ"בידה", עפ"י הגמ' בגיטין כ"א ע"א, עש"ה). וכן מפורש בד' הרמב"ם רפ"ה מגירושין: "זה שנאמר בתורה ונתן בידה אין ענין הכתוב אלא שיגיע הגט לה. ואחד ידה או חיקה או חצרה או שלוחה שעשתה ידו כידה הכל אחד הוא". ומפורש שדין ש"ק ודין חצר יסוד אחד להם. נהיינו כמשנ"ת דלהרמב"ם ש"ק מדין חצר. וזהו גם ביאור העובדא, שכל אימת שמזכיר הרמב"ם ש"ק מוסיף הוא "שהוא כידה" או "שעשתה ידו כידה" וכיו"ב, שאין גדר ש"ק כשאר שלוחים, ויסודו מדין חצר ויד, שיד השליח נחשבת כרשות האשה וידה, ואינו רק מיצג את אישיותה.

ה) וממילא מבוארת מחלוקת הרמב"ם והטור בדין חצרו של ש"ק, וספקו של הירושלמי בזה. דבכך הדבר תלוי: אם יסוד דין ד'ונתן בידה" במישור האישיות נאמר,

2. ויש להאריך בהוכחת מחלוקת זו בין הרמב"ם לטור, לגבי ענינים שונים, ואכ"מ.

וממילא גדר ש"ק כשאר שלוחים, שמייצג את אישיות האשה, דלא בעינן אלא שינתן הגט לאישיותה של האשה, ממילא חצר דש"ק מהניא. שהרי חצרו כידו, ומהווה חלק ממנו, כאשר הדיון במישור האישיות, וכיון שהגיע הגט לשליח בהגעתו לחצרו, כאלו הגיע לאשה, דהשליח מייצג את אישיותה. ומבחינה זו מובנים דברי הב"י שכתב על ספקו של הטור, דלא ידע במה מספקא ליה, ופשיטא ליה דחצר דש"ק מהניא. ולכך הכריע הטור דבאמת חצר דש"ק מהניא, דהא נתבאר דס"ל כצד זה שבספק, שיסוד הדיון במישור האישיות נאמר וגדר ש"ק כשאר שלוחים שבתורה. אבל אי נימא דדין ד"ונתן בידה" נאמר במישור הרשות והמקום, ובעינן שימצא הגט ברשות הממונית של האשה לחלות הגירושין, ולא מהני ש"ק אלא משום שחידשה תורה, שרשות האשה כוללת גם את יד שלוחה ומועיל מדין חצר, ממילא פשוט שחצרו של ש"ק לא מהניא, דבשליח עצמו נתחזה דחשבינן ליה כחצרה ורשותה של האשה, אבל חצרו, שאינה סוף סוף השליח עצמו ואינה כלולה במציאות באותה רשות ממונית, פיזית כידו, ממילא אינה מוגדרת כחצרה ורשותה של האשה. ואף שמבחינת האישיות, נחשב הגט באופן זה שניתן לאשה, אבל כיון דלדעה זו לא סגי בכך, ובעינן שימצא במציאות ברשותה הממונית של האשה, פשוט שאין חצרו של השליח בכלל זה ואינה מגורשת. ולכך הרמב"ם דס"ל כמשב"ט שש"ק מהני מדין חצר, ס"ל; כפי שקבעו האחרונים בדעתו, דחצר דש"ק לא מהניא.

(ו) ובזה יתבארו היטב דברי הרמב"ם בטעם לכך שאין קטנה עושה שליח לקבלה, דנתקשינו בהם בתרתי: א. כיצד כתב שאין הטעם לכך שאין הקטנה עושה שליח משום ששליח קבלה צריך עדים ואין מעידין על הקטן, והרי בלא"ה אין שליחות לקטנה בכל גווני, כמפורש בפ"ב משלוחין ה"ב. ב. מה כוונתו בדבריו שאין קטנה עושה ש"ק "אע"פ שחצרה קונה לה", דמה שייכות היא בין דין חצר לדין שליחות. ולמשב"ט הדברים מובנים היטב, דכיון ששיטת הרמב"ם שש"ק אינו מועיל מדין שליחות דכל התורה, אלא מדין חצר, ממילא קשיא ליה מדוע אין קטנה עושה ש"ק; הואיל ויסוד דינו משום חצר, וחצר יש לקטנה. (ונמצא היפך דברי המ"מ וסיעתו שחצר משום שליחות, אלא שליחות קבלה משום חצר): ולזה השיב הרמב"ם, משום שש"ק בעי עדים, ואין מעידין על הקטן. דמצד ההלכה הכללית שאין שליחות לקטנה, יכולה היתה הקטנה לעשות ש"ק, דהא דאין שליחות לקטנה היא הלכה בהל' שליחות דכ"ה"ת, שאין שליח יכול לייצג משלח קטן שאינו בן דעת, דמה אתם בני דעת אף שלוחכם וכדכ' הראב"ד, אבל בש"ק שאינו מועיל מדין שליחות, ואין פעולתו ייצוג אישיות המשלח כבשאר שלוחים, אלא יסוד פעולתו משום שנחשב חצר האשה, הרי שפיר היה יכול להיות ש"ק גם לקטנה, ולכך הוצרך הרמב"ם להא דאין מעידין על הקטן. ונמצא דגם להרמב"ם הדבר פשוט שאין שליחות לקטן בכל התורה ללא טעמו המיוחד, וכדבריו בהל' שלוחין, אלא שבש"ק יסוד דינו משום חצר ולא משום שליחות, בזה הוצרך הרמב"ם לטעמו. [ונמצא לפי דברים אלו היפך דברי הגרע"א בדו"ח לכתובות (י"א ע"א), שכתב דהא דאין שליחות לקטן אינו דין בעצם השליחות שהופקעה מקטן, אלא הוא חסרון במעשה המינוי, שאין לקטן דעת ולפיכך מינויו אינו מינוי. ולהנ"ל מתבאר איפכא, דמינוי יש גם בש"ק, ואעפ"כ אין בזה חסרון, לולא הא דאין מעידין על הקטן. דדין אין שליחות לקטן הוא חסרון בעצם השליחות, שאין גדול יכול לייצג קטן, דאתם גם אתם אמר רחמנא, וכשם שהשליח בן דעת כן צריך להיות גם משלחו. אבל מעשה המינוי לא בעי דעת דגדול, ולכך בש"ק שאינו פועל מדין שליחות ולא שייך ביה הא דאתם גם אתם, יכולה היתה קטנה לעשות שליח לולא הא דאין מעידין על הקטן, אף דבעינן ביה מינוי].